

УДК 341.485(=411.16)(498.6+498.7)

ДОЛЯ ЄВРЕЙСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ В ГУБЕРНАТОРСТВІ ТРАНСНІСТРІЯ

А. Степаненко
магістрантка,

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

У статті висвітлюється історія створення тимчасових гетто і таборів у Бессарабії та Буковині для євреїв напередодні їх депортації до Трансністрії, їх поява у самому губернаторстві Трансністрія. Розглянуто нелюдські умови утримання єврейського населення. Проаналізовано наукові статті та книги авторів, які займалися вивченням цієї теми, а також документи та статистичні дані цього періоду.

Ключові слова: єврейське населення, геноцид, табори смерті, румунська адміністрація, губернаторство, «Трансністрія», Буковина, Бессарабія.

На сьогодні Другу світову війну досліджено в багатьох аспектах, але ще залишилося багато питань, які вимагають більш уважного вивчення. Події Голокосту в Трансністрії поки ще мало вивчені, оскільки більшість дослідників традиційно асоціюють їх виключно з політикою нацистської Німеччини на окупованих нею територіях.

Окупаційний режим у зонах румунської окупації досліджували і продовжують вивчати історики. Робота Ю. Фішера [1] про Трансністрію написана в 50-і роки ХХ століття і базується на наказах, доповідях, звітах румунських військових, жандармів, чиновників, матеріалах судового процесу у справі румунських військових злочинців. Фактичний матеріал цієї праці відбиває стан досліджень того часу, дає об'єктивне уявлення про Голокост в Трансністрії, Бессарабії, Буковині, Румунії.

Питання, що стосуються долі євреїв, які знаходилися на території Трансністрії, досліджував В. Щукін у статті «Специфика событий холокоста в юго-восточной части румынской оккупационной зоны Транснистрии» [2], у якій висвітлюються події Голокосту, що відбувалися в південно-східній частині Трансністрії (західний берег р. Південний Буг) в 1941-1944 рр.

У монографії Н. Шитюк «Гетто и концентрационные лагеря: уничтожения евреев в южной части генерал-губернаторства Транснистрия» [3] розкрито трагічну долю єврейського населення Південної України в роки румунсько-німецької окупації в 1941-1945 рр. На широкій джерельній базі автор показує геноцид проти єврейського населення та його масове знищення.

С. Боровий в роботі «Гибель еврейского населения Одессы во время фашистской оккупации» [4] порушив питання знищення місцевих мешканців, зокрема євреїв, у перші дні окупації Одеси, одеського гетто, «Акмечетку» та ін.

У роботі «Окупаційний режим в губернаторстві «Трансністрія» авторів Т. Вінцовського, Г. Кязимової, М. Михайлуци, В. Щетнікова зафіксовані найбільші табори знищення євреїв у губернаторстві: Богданівка, Доманівський район, північні райони Очаківського та південні Березівського повітів. Дана розвідка є досить цілісною у висвітленні історії Одеси у період румунської окупації [5].

Після вторгнення влітку 1941 р. німецько-румунських військ на територію СРСР і Української РСР землі межиріччя Південного Бугу і Дністра опинилися під румунською окупацією. 19 серпня 1941 р. кондукатор (аналог фюрера або дуче, рум. Conducătorul, conducător) Румунії І. Антонеску підписав Декрет № 1 про створення

нової адміністративно-територіальної одиниці за Дністром, яка отримала назву «Трансністрія» (тобто Задністриянина) [5, с. 413].

До Трансністрії увійшла значна частина південної та південно-західної Вінниччини: Бершадський, Крижопільський, Могилів-Подільський, Ольгопільський, Піщанський, Станіславчицький, Тростянецький, Томашпільський, Тульчинський, Шаргородський, Чернівецький, Ямпільський райони. До «румунських володінь» належали також майже весь Копайгородський район, дві третини Тиврівського, більше половини Брацлавського, половина Жмеринського та Яришівського районів, майже половина Барського [6, с. 840].

Сьогодні Трансністрія – історична примара, що безслідно зникла. Але сторінки єврейської історії щедро политі сльозами і кров'ю. Жахи нетривалої історії цього губернаторства ніколи не будуть забуті: варварські акти звірства, грабїж, катування, бездушність, канібалїзм, холоднокривне знищення беззахисного населення. Трансністрія – символ геноциду [1].

Трансністрія проїснувала лише 2 роки і 7 місяців (до квітня 1944-го), але стала вона місцем сотень тисяч трагедій, які згодом людство назве геноцидом.

Напередодні Другої світової війни на теренах України (у її сучасних межах) проживало близько 2,7 млн. євреїв. За кількістю єврейського населення наша країна займала в середині 1941 р. перше місце в Європі і друге в світі. Так, тільки у п'яти містах (Одеса, Харків, Львів, Київ, Дніпропетровськ) у середині 1941 р. мешкало 25% усіх євреїв України [7].

Впровадження військово-політичним керівництвом Румунії в життя колонізаторських планів на території губернаторства «Трансністрія» розпочалося з остаточного вирішення єврейської «проблеми» в нацистському дусі [5, с. 434].

Ще під час військових подій у червні 1941 р. почалось масове знищення єврейського населення. Займаючи населені пункти, загони румунської жандармерії та спеціальні оперативні групи СС, айнзацгрупи, за допомогою місцевих колаборантів заарештовували та вбивали євреїв, серед яких були старілюди, жінки та діти.

Заарештованих групами з 20-30 осіб утримували в жахливих умовах по кілька днів без їжі й води в тісних приміщеннях, молодих жінок і дівчат гвалтували. Вбивали їх різними способами: одних розстрілювали, інших – зв'язували й кидали в річку, третіх – спалювали в печах. Дітей вбивали на очах у їх батьків, а батьків – на очах у дітей. Трупи не закопувались по кілька днів [7].

30 серпня 1941 р. згідно статті 7 Угоди про забезпечення безпеки, економічної та адміністративної експлуатації Трансністрії було прийнято рішення про організацію єврейських концентраційних таборів [7].

Оскільки неможливо було всіх євреїв відразу переправити через Дністер, влада вирішила влаштувати табори в Бессарабії, в яких їх будуть утримувати до початку евакуації. У серпні 1941 р. у Бессарабії були такі табори:

Район (місто)	Населений пункт	Кількість в'язнів
Белць	Лімбеній Ной	2634
	Ришкань	3072
	Реуцел	3253
Сорока	Вертужень	22969
Хотин	Секурень	10400

	Єдинеці	11762
Лепушна	Кишинів	10400

Загальна кількість в'язнів 64446 осіб [1].

У вересні 1941 р. у Бессарабії і Буковині було створено кілька єврейських гетто, у яких людей змушували до примусових робіт. Одночасно у цей період розпочалася їх «евакуація» до Трансністрії [3, с. 187].

У тимчасових таборах Бессарабії та Кишинівському гетто знаходилось близько 90 тис. в'язнів. За даними румунської адміністрації, до Трансністрії було депортовано 55 867 євреїв [7].

Як відомо, 16 жовтня 1941 р. румунські окупанти увійшли до Одеси. Вже 24 жовтня Г. Алексіану віддав наказ про те, що всі євреї міста зобов'язані з'явитися в Дальник (передмістя Одеси) для реєстрації. Десятки тисяч місцевих євреїв, які добровільно з'явилися в призначене місце, в кінці цього ж місяця були відправлені пішою колоною на схід, у напрямку сіл Доманівка і Богданівка [2, с. 211].

Одеський дослідник С. Боровий на основі розповідей очевидців так описував ці події: «У Богданівку йшов безперервний потік євреїв. Потрапляли туди також євреї з Бессарабії, Буковини, Тирасполя та інших місцевостей. Євреїв зганяли до Богданівки окремими партіями в дві-п'ять тисяч людей. Далеко не всі витримували важку дорогу. Хворих і тих, хто відставав, пристрілювали ще в дорозі. Грабували, відбирали останнє – одяг, взуття; знущалися, били... Дороги і путівці Одеської області були встелені трупами євреїв» [4, с. 7].

Процес знищення єврейського населення набув планового характеру. Тільки з 12 січня по 12 лютого 1942 р. з Одеси до таборів Березівського повіту було переправлено більше 30 тисяч осіб [5, с. 434].

У спільному наказі головнокомандувача і генерал-губернатора від 24 грудня 1941 р., зазначалося про те, що на території губернаторства Трансністрія знаходилася значна кількість евакуйованого єврейського населення. У зв'язку з цим виникла необхідність організувати проживання євреїв у певних місцях.

Переправлених до Трансністрії людей заносили до спеціальних списків. Вони повинні були працювати на будь-яких громадських роботах чи сільськогосподарських або промислових підприємствах, в обмін на продукти харчування забезпечувати своє життя. Жоден єврей не міг залишити поселення без спеціального на це дозволу. Всі, хто входив до складу одного поселення, створювали колонію, якою керував начальник, призначений претором з числа поселенців [3, с.185-186].

Також, відповідно до Постанови №35 від 2 січня 1942 р., виданою губернатором Г. Алексіану щодо єврейського населення, передбачалось наступне:

«Ст. 1. Розмістити і евакуювати всіх євреїв муніципія Одеса і його околиць в північній частині Очаківського повіту і на півдні повіту Березівка в населених пунктах, зазначених адміністрацією.

Ст. 2. Євреї зобов'язані ліквідувати своє майно тільки за допомогою офіційних бюро в поліцейських округах і відповідно до вказівок.

Ст. 3. Евакуйовані євреї зможуть взяти з собою одяг, продукти харчування та предмети домашнього вжитку» [8].

Водночас, румунська адміністрація готувала масове виселення євреїв з Одеси з метою їхнього подальшого знищення. 10 січня 1942 року вийшов наказ, згідно з яким на Слобідці – Романівці створювалося єврейське гетто, куди протягом двох днів мали з'явитися усі євреї Одеси та її передмість [5, с. 434-435].

Саме з цього дня почалася масова «евакуація» єврейського населення. Гетто на Слобідці стало етапним пунктом, а з урахуванням лютих морозів, що стояли взимку 1942 р., йшлося про добре спланований план фізичного та жорстокого знищення

людей. Вони були приречені на смерть ще в дорозі. Тих, хто все ж потрапляв до Доманівки, відбирали і найбільш слабких відправляли в «Горки» (околиця Доманівки), або ж в «Акмечетські ставки», де на них очікувала повільна смерть від холоду і голоду та відсутності будь-якої медичної допомоги. Загальна кількість євреїв, які загинули та були заморені в таборах лише Доманівського району, за офіційними даними, оцінюється жахливими цифрами – 116 тис. осіб [5, с. 434-435].

За спогадами Д. Стародінського, «найстрашніше Акмечетки важко щось придумати». Цей табір став самим відомим серед усіх таборів. Акмечетка розташовувалася на віддаленій фермі, котра була ізольованою від навколишніх сіл і добре охоронялася [2, с. 214].

Тисячі людей в жахливих умовах, без їжі були приречені на голодну смерть. Першими вмирили чоловіки, їх витривалість поступалась перед жіночою. Ховати померлих було нікому, тому жахливо уявити цю картину. Один з бараків було виокремлено спеціально для тих, хто помирав, які вже не могли самостійно пересуватися. Табір «жаху» в Акмечетці проіснував до кінця зими 1943 р. [3, с. 188].

Густа мережа концтаборів і гетто в 1941 р. охопила 189 населених пунктів губернаторства Трансністрія. Частина єврейського населення Одеси та регіону вціліла завдяки гуманізму та співчуттю місцевих жителів, які ризикували власним життям і переховували цілі єврейські сім'ї [7].

Значну кількість євреїв тримали на примусових сільськогосподарських та інших роботах [3, с. 189]. Послаблений режим для них дозволив половині з них пережити окупацію. Ще у 1943 р. налічувалося близько 120 місць утримання єврейського населення, але у зв'язку із загибеллю в'язнів, кількість гетто та концтаборів почала зменшуватися [7].

На сьогодні у дослідників немає єдиної думки щодо кількості знищеного єврейського населення нацистами на території Трансністрії в період окупації. Так, І. Арад наводить такі цифри: з початку окупації на території Трансністрії знаходилося 185000 місцевих євреїв, пізніше сюди депортували понад 50000 євреїв з інших регіонів. Автори «Короткої єврейської енциклопедії» вважають, що в Трансністрії знищили 175000 євреїв, які були місцевими жителями і 88 тисяч депортованих, в цілому – 263000. Одеський дослідник Я. Сушон, проаналізувавши роботи українських та молдовських дослідників, наводить величезну цифру – 300000 осіб [3, с. 193]. Ю. Фішер посилався в основному на румунські документи, вважаючи що на цій території знищили 217757 радянських і румунських євреїв [1].

Отже, загальна чисельність євреїв, знищених нацистами на території Трансністрії, наближається до 200 000 осіб, і ця жахлива цифра не виглядає перебільшеною. На жаль, більш точної цифри ми вже ніколи не дізнаємося.

1. Фишер Ю. С. Транснистрия: Забытое кладбище. Сокращённый перевод с английского Давида Розенфельда / Ю. С. Фишер. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://berkovichzametki.com/2005/Zametki/Nomer11/Fisher1.htm>

2. Щукин В. В. Специфика событий холокоста в юго-восточной части румынской оккупационной зоны Транснистрии / В. В. Щукин. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://kpolisa.com/KP21/kp21-IV-3-VladimirVladimirovichShchukin.pdf>

3. Шитюк Н. Н. Гетто и концентрационные лагеря: уничтожение евреев в южной части генерал-губернаторства Транснистрия / Н. Н. Шитюк [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://kpolisa.com/KP21/kp21-IV-1-NikolaiNikolaevichShityuk.pdf>

4. Боровой С. Я. Гибель еврейского населения Одессы во время фашистской оккупации / С. Я. Боровой. – К., 1991. – 33 с.

5. Вінчковський Т. Окупаційний режим в губернаторстві «Трансністрія» /

Т. Вінцовський, Г. Кязимова, М. Михайлуца, В. Щетніков // Україна в Другій світовій війні: погляд з ХХІ століття. Історичні нариси / Ред. кол.: В. А. Смолій (голова колегії), Г. В. Боряк, Ю. А. Левенець, В. М. Литвин, О. Є. Лисенко (відп. ред.), О. С. Онищенко, О. П. Реєнт, П. Т. Тронько; Рецензенти: О. С. Рубльов, В. Ф. Шевченко. НАН України. Інститут історії України. – К. : НВП «Видавництво «Наукова думка, НАН України», 2011. – С. 413-445

6. Маковська Н. Архіви окупації. 1941-1944 / Н. Маковська. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – 877 с.

7. История евреев в Украине. История холокоста. Еврейская энциклопедия. Раздел V. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://holocaust-ukraine.net/ru/razdel_v.htm

8. Архивные документы периода Транснистрии. Перевод. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.73.odessa.ua/topic/1659-arkhivnye-dokumenty-perioda-transnistrii-pere/page-3>

Степаненко А. Судьба еврейского населения в губернаторстве Транснистрия.

В статье рассматривается история создания временных гетто и лагерей в Бессарабии и Буковине для евреев перед их депортацией в Транснистрию, их появление в самом губернаторстве Транснистрия. Проиллюстрированы нечеловеческие условия содержания еврейского населения, которые отличались особой жестокостью. Проанализированы научные статьи и книги авторов, которые изучали эту тему, а также документы и статистические данные этого периода.

Ключевые слова: еврейское население, геноцид, лагеря смерти, румынская администрация, губернаторство, «Транснистрия», Буковина, Бессарабия.

Stepanenko A. The fate of the Jewish population in the Governorate of Transnistria.

The article describes the creation of temporary ghettos and camps in Bukovina and Bessarabia for Jews, before their deportation to Transnistria at also describes. Creation of ghettos and camps in the Transnistria governorate. The research shows the inhuman conditions of the Jewish population, which were particularly cruel, since there was mass destruction of Jews. The article analyzes scientific articles and books by the authors who studied this topic, documents and statistical data of this period.

Key words: Jewish population, genocide, death camps, Romanian administration, governorship, «Transnistria», Bukovina, Bessarabia.